

DOI 10.33099/2618-1614-2021-14-1-54-59

УДК 378.112.2

І. С. Романченко,*доктор військових наук, професор,
директор Центрального науково-дослідного інституту
Збройних Сил України,***О. В. Дейнега,***доктор військових наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник Центрального науково-
дослідного інституту Збройних Сил України*

Докторська спеціалізована вчена рада Центрального науково- дослідного інституту Збройних Сил України: 20 років плідної роботи

У статті проведений ретроспективний аналіз діяльності докторської спеціалізованої вченої ради Центрального науково-дослідного інституту Збройних Сил України протягом двадцяти років, починаючи з 1999 р. Наведені дані щодо кількісних та якісних показників роботи Ради за період, що досліджується. Кількісна оцінка захищених в Раді дисертацій проведена за такими показниками: загальна кількість захищених дисертацій; розподіл захищених дисертацій за науковими спеціальностями; розподіл кількості захистів за рік протягом періоду, що досліджується; відсотковий розподіл здобувачів наукового ступеня кандидата і доктора наук за місцем основної роботи; віковий діапазон здобувачів наукового ступеня кандидата і доктора наук. Якісна оцінка захищених у Раді дисертацій проведена за такими показниками: розподіл захищених дисертацій за підпунктами паспортів наукових спеціальностей; середня кількість посилань у роботах, які захищалися в Раді за рік, на дисертації, що були захищені за попередній період функціонування Ради.

Ключові слова: воєнна наука, дисертація, наукові спеціальності, наукометрія, спеціалізована вчена рада.

© І. С. Романченко, О. В. Дейнега, 2021

Вступ. У 2019 р. виповнилося двадцять років від початку проведення захистів у докторській спеціалізованій вченій раді (далі – Рада) Центрального науково-дослідного інституту Збройних Сил України (ЦНДІ ЗСУ), яку як докторську було утворено наказом Вищої атестаційної комісії України № 19-М від 22 травня 1997 р. У різні періоди існування Раді надавалося право прийняття до розгляду та проведення захистів дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора (кандидата) наук за спеціальностями: 20.01.05 – «Будівництво Збройних Сил» (військові науки); 21.02.01 (до 2000 року – 21.00.01) – «Воєнна безпека держави» (військові та технічні науки); 20.02.12 – «Військова кібернетика, системи управління і зв'язок» (до 1999 року – «Військова кібернетика, інформатика, системний аналіз, дослідження операцій») (військові та технічні науки); 01.05.02 – «Математичне моделювання та обчислювальні методи» (технічні науки).

Основною особливістю Ради було те, що саме в ній була започаткована в Україні (зокрема у Збройних Силах (ЗС)) реалізація таких наукових спеціальностей, як «Будівництво Збройних Сил» та «Воєнна безпека держави». При цьому слід відзначити, що протягом тривалого часу лише в цій Раді розглядалися дисертації з даних спеціальностей.

Підготовка дисертацій за новими для України спеціальностями потребувала певного часу, тому перший захист зі спеціальності 21.00.01 – «Воєнна безпека держави» відбувся 11 травня 1999 р., а зі спеціальності 20.01.05 – «Будівництво Збройних Сил» – 29 вересня 2000 р.

Зараз захисти дисертаційних робіт у Раді проводяться з трьох спеціальностей: 20.01.05 – «Будівництво Збройних Сил» (військові науки); 21.02.01 – «Воєнна безпека держави» (військові науки); 01.05.02 – «Математичне моделювання та обчислювальні методи» (технічні науки).

За час існування Ради її очолювали: доктор технічних наук професор Богданович Володимир Юрійович (1997–2000); доктор військових наук професор Телелим Василь Максимович (2000–2002); доктор військових наук професор Романченко Ігор Сергійович (2002 – по теперішній час).

Заступниками голови Ради були: доктор військових наук професор Косевцов В'ячеслав Олександрович (1997–2000); доктор технічних наук професор Бінько Ігор Федорович (2000–2002); доктор технічних наук професор Шуєнкін Володимир Олександрович (2002 – по теперішній час).

Вченим секретарем Ради за весь час її функціонування був кандидат технічних наук старший науковий співробітник Дейнега Олександр Васильович, а технічним секретарем – Борисенко Ірина Степанівна.

До складу Ради в різні періоди її функціонування входили: д. т. н. професор Ю. Л. Барабаш, д. військ. н. доцент С. Л. Борисяк, д. т. н. професор В. П. Бочарніков, д. т. н. професор Б. Л. Бутвін, д. військ. н. с. н. с. Ю. А. Гусак, д. військ. н. професор Г. А. Дробаха,

д. військ. н. професор О. А. Ільяшов, д. військ. н. професор М. О. Єрмошин, д. військ. н. професор О. М. Загорка, д. ф.-м. н. професор О. К. Закусило, д. військ. н. с. н. с. П. С. Закусило, д. т. н. с. н. с. В. Ю. Камінський, д. т. н. професор О. П. Ковтуненко, д. т. н. професор В. П. Котляров, д. т. н. професор А. В. Кудиненко, д. т. н. професор С. П. Куліков, д. т. н. професор Б. І. Курілін, д. т. н. професор О. І. Лисенко, д. е. н. професор І. Ю. Марко, д. т. н. професор О. А. Машков, д. військ. н. професор Б. М. Олексієнко, д. військ. н. с. н. с. О. В. Павловський, д. політ. н. професор Г. М. Перепелиця, д. військ. н. професор І. С. Руснак, д. т. н. професор А. І. Сбітнев, д. військ. н. професор І. Ю. Свида, д. держ. упр. професор А. І. Семенченко, д. військ. н. с. д. А. М. Сиротенко, д. т. н. професор І. П. Смешко, д. т. н. професор В. Г. Солонніков, д. військ. н. с. н. с. Р. І. Тимошенко, д. військ. н. професор В. І. Ткаченко, д. військ. н. професор С. С. Трегубенко, д. військ. н. професор Б. І. Хабаров, д. т. н. професор О. І. Хазанович, д. військ. н. професор П. П. Чабаненко, д. т. н. с. н. с. С. М. Чумаченко, д. військ. н. професор В. І. Шарий, д. військ. н. професор О. М. Шмаков, д. т. н. професор С. О. Шматок.

До цього часу поглибленого аналізу діяльності ради не проводилося. Про її роботу можна судити лише за періодичними звітуваннями перед ВАК України (з 2011 р. перед МОН України), а також перед науковою радою ЦНДІ ЗСУ (згідно з [1]). При цьому слід зазначити, що такі звіти практично мали суто статистичний (кількісний) аналіз проведених радою засідань.

Тому метою статті є проведення кількісно-якісного аналізу діяльності докторської спеціалізованої вченої ради Центрального науково-дослідного інституту Збройних Сил України впродовж двадцяти років, починаючи з 1999 р. У цей період Рада функціонувала за так званими «старими» правилами, які визначалися вимогами [2–4].

Викладення основного матеріалу. Як зазначалося вище, за час існування Ради змінювався її склад, додавалися нові спеціальності (в тому числі і при проведенні разових захистів за іншими спеціальностями), але незмінними залишалися актуальність тем і достатньо високий рівень захищених дисертацій. Про це можна судити за результатами кількісного та якісного аналізу дисертацій, проведеного на підставі даних дисертацій та атестаційних справ здобувачів наукового ступеня за період з 1999 р. по 2019 р. включно.

Кількісні показники. Аналіз кількісних показників захищених дисертацій за двадцять років показав, що за цей час було захищено 121 дисертацію, з них 21 докторську. Розподіл захищених у Раді дисертацій за спеціальностями, в тому числі за результатами разових захистів, наведено в таблиці 1.

Максимальна кількість захистів дисертацій відбулась у 2018 р., коли було захищено одинадцять робіт, з них чотири докторські (рис. 1). При цьому слід зазначити, що середня кількість захистів на рік за період, що розглядається, становить шість.

Таблиця 1

Розподіл захищених в Раді дисертацій за науковими спеціальностями

Шифр та назва спеціальності	Докторські	Кандидатські
20.01.05 – будівництво Збройних Сил: військові науки	10	66
21.02.01 – воєнна безпека держави: військові науки технічні науки	5 –	12 2
20.02.12 – військова кібернетика, системи управління і зв'язок: військові науки технічні науки	1 –	14 2
01.05.02 – математичне моделювання та обчислювальні методи: технічні науки	–	4
Разові захисти		
20.01.10 – розвідка та іноземні армії: військові науки	1	–
21.06.01 – екологічна безпека: технічні науки	2	–
01.05.04 – системний аналіз і теорія оптимальних рішень: технічні науки	1	–
19.00.09 – психологія діяльності в особливих умовах: психологічні науки	1	–

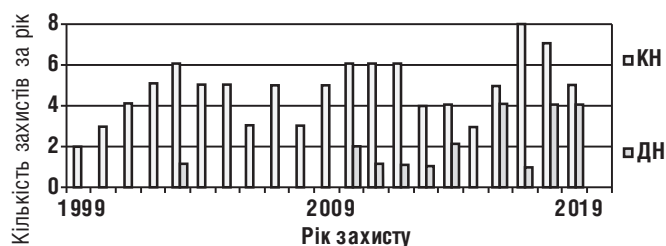

Рис. 1. Розподіл кількості захистів за рік протягом періоду, що досліджується: кандидата наук (КН); доктора наук (ДН)

Розподіл здобувачів наукового ступеня кандидата і доктора наук за місцем основної роботи показано на *рисунок 2*.

Віковий діапазон здобувачів наукового ступеня кандидата та доктора наук показано на *рисунок 3*.

Як видно з *рисунок 3*, віковий діапазон здобувачів наукового ступеня коливається від 27 до 67 років. При цьому середній вік здобувачів склав:

- для докторів наук – 56,7 років (в тому числі в галузі військових наук – 57,4 років, в галузі технічних наук – 51,5 років);
- для кандидатів наук – 42,4 років (в тому числі в галузі військових наук – 42,7 років, в галузі технічних наук – 38,4 років).

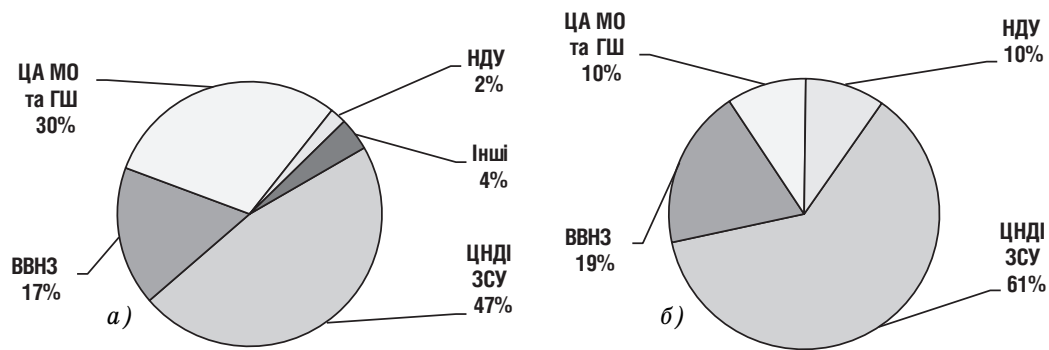

Рис. 2. Розподіл здобувачів наукового ступеня за місцем основної роботи (між організаціями, групами організацій): а) кандидата наук; б) доктора наук

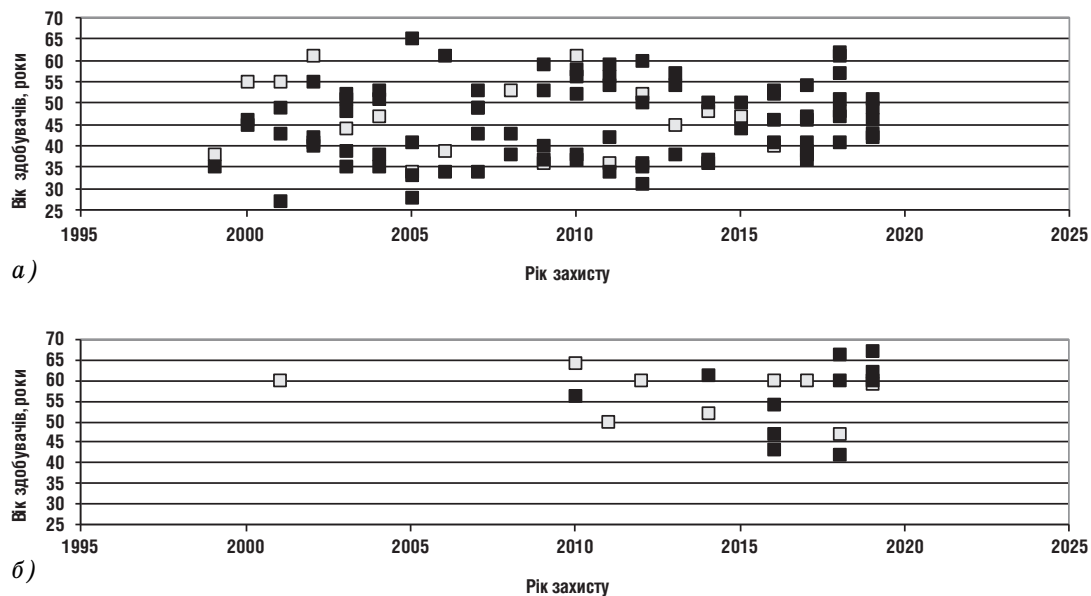

Рис. 3. Віковий діапазон здобувачів наукового ступеня: а) кандидата наук; б) доктора наук

Одним з факторів, який у сучасному суспільстві часто дискутується, є дотримання гендерної рівності в різних галузях, в тому числі й у науковій діяльності. За даними Інституту статистики ЮНЕСКО, лише 28% науковців у світі – жінки. В Україні серед науковців – 45% жінок. Що стосується Збройних Сил України, то нині кількість жінок в українській армії – близько 17 тис. осіб, що становить 8,5% від загальної кількості військових. При цьому слід зазначити, що кількість жінок-учених у Збройних Силах України значно відрізняється від загальноукраїнської статистики не в кращий бік. Щодо підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації, то за час існування Ради відбулось усього чотири захисти кандидатських дисертацій жінками. Дві роботи підготовлені за спеціальністю «Будівництво Збройних Сил» (військові науки), що складає лише 0,03% від загальної кількості захищених дисертацій за даною спеціальністю. При цьому середній вік здобувачок становив 37,5 років. Дві роботи підготов-

лені за спеціальністю «Математичне моделювання та обчислювальні методи» (технічні науки), що становить 50% від загальної кількості захищених дисертацій за даною спеціальністю. При цьому середній вік здобувачок склав 49 років.

Якісні показники. Як зазначалося вище, основною особливістю роботи Ради була реалізація в Україні (зокрема у ЗС) нових наукових спеціальностей 20.01.05 – «Будівництво Збройних Сил» та 21.02.01 – «Воєнна безпека держави». Тому під час оцінювання якості дисертацій, захищених у Раді, акцент було зроблено на розгляді дисертацій, підготовлених саме за цими науковими спеціальностями. Напрями досліджень, щодо яких здійснюється підготовка дисертацій за науковими спеціальностями 20.01.05 та 21.02.01, наведені в таблиці 2.

Розподіл захищених дисертацій відповідно до напрямів досліджень за відповідними підпунктами паспортів наукових спеціальностей наведені в таблиці 3.

Таблиця 1

**Напрями досліджень, за якими здійснюється
підготовка дисертаційних робіт за науковими спеціальностями 20.01.05 та 21.02.01**

П/п пасп.	Наукові спеціальності	
	20.01.05 – будівництво Збройних Сил	21.02.01 – воєнна безпека держави
Військові науки		
2.1	Розробка наукових основ, теорії та методології будівництва ЗС, систематизація й дослідження закономірностей їх розвитку	Воєнно-політичний та воєнно-стратегічний аналіз можливих джерел, причин, цілей і характеру сучасних війн та воєнних конфліктів
2.1.1	Дослідження та обґрунтування обрису, завдань, раціонального складу ЗС, їхньої організаційної структури. Визначення співвідношення видів ЗС та основних напрямів їх будівництва і розвитку	Розробка методологічних основ оцінювання та прогнозування воєнно-політичної обстановки, рівнів воєнної небезпеки та воєнної безпеки
2.1.2	Обґрунтування доцільної системи підготовки воєнних кадрів	Дослідження проблем запобігання війн і воєнних конфліктів та воєнно-політичних шляхів їх вирішення
2.1.3	Удосконалення мобілізаційної підготовки ЗС. Шляхи підвищення бойової та мобілізаційної готовності, оперативної та бойової підготовки військ. Проблеми вдосконалення керівництва і планування оперативної та бойової підготовки військ	Розробка доктринальних основ та обґрунтування завдань, складу і побудови системи забезпечення воєнної безпеки держави, організації управління та взаємодії на різних етапах її функціонування
2.1.4	Визначення критеріїв та обґрунтування нормативів створення запасів та резервів матеріальних засобів, принципів усебічного забезпечення ЗС	Обґрунтування концептуальних шляхів будівництва і реформування Воєнної організації держави, розвитку теорії воєнного мистецтва з урахуванням інтересів колективної безпеки держав та зростання ролі миротворчої діяльності
2.1.5	Розробка методичних підходів, методів та способів комплектування ЗС, шляхів забезпечення їхньої боєздатності та готовності до відбиття агресії	Дослідження проблеми оборонної достатності та шляхів її реалізації в практиці воєнного будівництва і міждержавних відносин
2.1.6	Розробка оперативно-стратегічних вимог до систем озброєння видів Збройних Сил	Обґрунтування шляхів зміцнення колективної безпеки держав на ґрунті двостороннього та багатостороннього стратегічного партнерства, заходів досягнення воєнної рівноваги, роззброєння, поширення форм і способів миротворчої діяльності
2.1.7	Дослідження проблем підвищення бойових можливостей ЗС, видів ЗС, спеціальних військ та ефективності основних заходів з питань будівництва ЗС	
2.1.8	Порівняльна оцінка бойової могутності ЗС України та іноземних держав. Систематизація досвіду бойової та оперативної підготовки в іноземних арміях	
Технічні науки		
2.2	Обґрунтування основних напрямів військово-технічної політики щодо оснащення (розробки, закупівлі, модернізації, виробництва) ЗС озброєнням та військовою технікою, засобами і системами управління	Дослідження воєнних аспектів забезпечення національної безпеки держави в технічній та інформаційній сферах
2.2.1	Обґрунтування обрису перспективних систем озброєння видів Збройних Сил та їхніх систем технічного забезпечення	Оцінювання стійкості та ефективності системи забезпечення воєнної безпеки держави та шляхів їх вирішення
2.2.2		Обґрунтування воєнно-технічних шляхів запобігання війн та воєнних конфліктів

Аналіз даних *таблиці 3* показує, що в галузі військових наук тематикою захищених у Раді дисертацій охоплені всі напрями досліджень, за якими здійснюється підготовка дисертаційних робіт за науковою спеціальністю «Будівництво Збройних Сил» та 83% напрямів – за науковою спеціальністю «Воєнна безпека держави». При цьому переважна більшість робіт була присвячена питанням «Дослідження та обґрунтування обрису, завдань, раціонального складу Збройних Сил, їх організаційної структури. Визначення співвідношення видів ЗС та основних напрямів їх будівництва і розвитку» за спеціальністю 20.01.05 (підпункт 2.1.1 паспорту спеціальності), а також питанням «Розробки методологічних основ оцінювання та прогнозування воєнно-політичної обстановки, рівнів воєнної небезпеки та воєнної безпеки»

за спеціальністю 21.02.01 (підпункт 2.1.1 паспорту спеціальності). Слід зазначити, що для спеціальності 20.01.05 характерним є той факт, що дисертації за цим напрямом дослідження були підготовлені переважно здобувачами, які мали високий рівень кваліфікації за освітою та багатий досвід проходження служби на високих керівних посадах у ЗС і як наслідок – стратегічне бачення з основних питань будівництва Збройних Сил.

На сьогодні розроблено багато наукометричних індексів для оцінювання якості роботи науковців. Це, наприклад, індекс Гірша та інші показники, які можна отримати і проаналізувати за допомогою певних баз даних, зокрема Scopus, Web of Science, Google Scholar тощо. Але для науковців, які проводять дослідження за закритою тематикою, оцінювання якості їхньої роботи за такими

Таблиця 3

Розподіл захищених дисертацій за підпунктами паспортів наукових спеціальностей 20.01.05 та 21.02.01

Підпункти паспорта	Наукові спеціальності			
	20.01.05 – будівництво Збройних Сил		21.02.01 – воєнна безпека держави	
	Докторські	Кандидатські	Докторські	Кандидатські
	Військові науки			
2.1.1	4	24	–	6
2.1.2	1	7	–	2
2.1.3	–	11	5	1
2.1.4	1	13	–	1
2.1.5	1	3	–	–
2.1.6	–	1	–	1
2.1.7	3	6		
2.1.8	–	1		
	Технічні науки			
2.2.1	–	–	–	2
2.2.2			–	–

показниками не буде об'єктивним. Тому для оцінювання якості робіт, захищених науковцями в Раді, був використаний такий показник, як середня кількість посилань у роботах, які захищалися в Раді за рік, на дисертації, що були захищені в Раді за попередній період її функціонування.

Так, на графіках, наведених на *рисунку 4а*, показане зростання за останні десять років середньої кількості посилань на роботи, захищені за спеціальністю 20.01.05, а на графіках, зображених на *рисунку 4б*, – на роботи, захищені за спеціальністю 21.02.01.

Аналіз даних *рисунка 4* свідчить, що середня кількість посилань на захищені в Раді дисертації постійно зростала протягом часу її функціонування. І це природно, бо із часом кількість робіт, підготовлених за даними спеціальностями, постійно зростала, а за останні п'ять років є достатньо стабільною.

Висновки

1. Кількісний та якісний аналіз роботи докторської спеціалізованої вченої ради Центрального науково-дослідного інституту Збройних Сил України протягом 1999–2019 років, коли Рада функціонувала за «старими» правилами підготовки докторів та кандидатів наук, показав загальну тенденцію збільшення кількості захистів на рік, особливо за останні десять років, а докторських – за останні п'ять років. При цьому слід відзначити збільшення середнього віку здобувачів як ступеня доктора наук, так і ступеня кандидата наук. Рівень цитувань та посилань на захищені в Раді дисертації постійно зростає протягом її функціонування та є достатньо стабільним упродовж останніх п'яти років.

Отже, рівень дисертацій, захищених у ЦНДІ ЗСУ, залишається високим протягом усього періоду функціонування докторської спеціалізованої вченої ради.

2. У «нових» умовах підготовки докторів наук та докторів філософії в галузі воєнних наук можна передбачити значне зменшення кількості здобувачів наукових ступенів, тому що основна форма їхньої підготовки – через ад'юнктури та докторантури. Передусім це стосується докторів філософії. Підготовка докторів філософії поза ад'юнктурою викликає багато запитань і практично виключає можливість захисту дисертацій особами, які проходять службу на високих керівних посадах у Збройних Силах України і мають багатий військовий досвід,

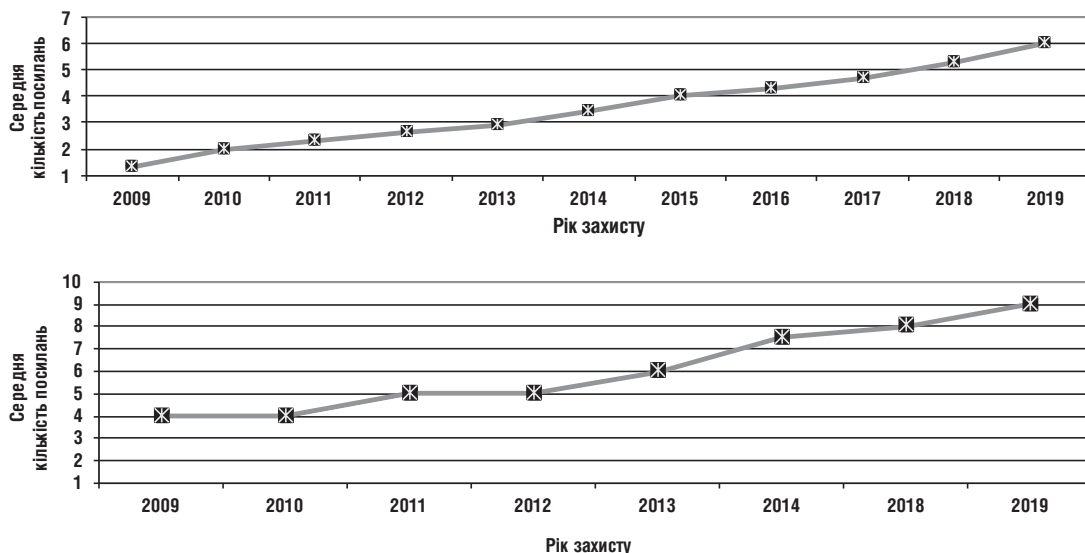

Рис. 4. Середня кількість посилань на дисертації, які були захищені в Раді за час її функціонування: а) за спеціальністю 20.01.05; б) за спеціальністю 21.02.01

що дає їм змогу обґрунтовувати практичні рекомендації в розроблюваних дисертаціях з урахуванням оперативного та стратегічного розуміння досліджуваних питань.

Перелік літератури

1. Положення про спеціалізовану вчену раду [Електронний ресурс] : затвердж. наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 1059 від 14 вересня 2011 р. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1170-11#Text>.

2. Порядок присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань [Електронний ресурс] : затвердж. постановою

Кабінету Міністрів України № 644 від 28 червня 1997 р. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/644-97-п/ed20121227#Text>.

3. Порядок присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника [Електронний ресурс] : затвердж. постановою Кабінету Міністрів України № 423 від 7 березня 2007 р. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/423-2007-п#Text>.

4. Порядок присудження наукових ступенів [Електронний ресурс] : затвердж. постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. (зі змінами). – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/567-2013-п#Text>.